

Na Department of Home Affairs (Na Tabacakacaka) ka okati talega kina na Australian Border Force (Tabana ni kena Yadravi nai Curucuru sei Yalayala ni matanitu ko Ositerelia).

Na *Lawa ni kena taqomaki se maroroi ni iTukutuku ni dua na tamata 1988 (Privacy Act 1988)* e vakarota na Tabana me vakaraitaka vei ira na lewenivanua eso na itukutuku bibi ena gauna e vakasokumuna kina na itukutuku me baleti ira.

Sa tabaka oti na Tabana na nona iNodra iTuvatuva ni lawa ni kena maroroi se taqomaki ni itukutuku ni dua na tamata (Privacy Policy), ka wili kina na itukutuku me baleta na nodra muria na iTuvatuva ni maroroi kei na taqomaki ni itukutuku ni dua na tamatae Ositerelia (Australian Privacy Principles) me vaka sa volai ena Lawa Qori. E okati talega kina na itukutuku me baleta:

- na sala e rawa kina vei iko mo raica se kere veitaratara kina ena nomu itukutuku vakaitaukei sa maroroi tu ena Tabana
- na sala cava mo vakasaqara ena kena vakadodonutaki nai tukutuku vakaoqo
- na sala o rawa ni cakava kina e dua na kudru me baleta e dua na voroki ni iVakavuvuli ni Veika Vakaitaukei ni Ositerelia, kei na sala e qarava kina na Tabana na kudru vakaoqo.

Na ivakarau ni Veivakadeitaki ni itukutuku e rawa ni kunei ena: <https://www.homeaffairs.gov.au/access-and-accountability/our-commitments/privacy>

Kuria tale, e levu na neitou fomu o rawa ni vakacavara, e vauci kina na inakinaki bibi, ka sa wili kina na vakasala dodonu me baleta na neitou kaukauwa ni kumuni itukutuku kei na ka e caka ena nomu itukutuku vakaitaukei. E rawa talega ni soli vei iko e dua na ivakasala dodonu me baleta na kumuni ni itukutuku ena gauna o vakayagataka kina e dua na veiqaravi se o solia kina na nomu itukutuku vakaitaukei vei na Tabana.

Na iVakasala Qo me Baleta na maroroi kei na taqomaki ni itukutuku ni tamata yadua (Privacy Notice) e vakamacalataka na nodra kumuna na itukutuku vakaitaukei na Tabana, ka vakarautaka talega na kena vakavinakataki na itukutuku e wili tiko ena ivakasala dodonu e tukuna oti mai.

Na Tabacakacaka – o cei o keda/na cava eda cakava

Sa nona itavi na Tabacakacaka qo me baleta curu vanua kena tawa vanua vakailoa kei na biuvanua (oka kina na iyalayala ni tataqomaki, curu vanua ituvatuva ni biubiu me baleti ira na sega ni lewenivanua); ivakarau kei na lewa ni iyalayala (vakavo ga na vakatabui kei na vakadikevi); lewenivanua; veika vakavanua; lawatu ni tataqomaki kei na cakacaka ni matanitu; veimataqali ivakarau vakavanua; taqomaki ni veilakoyaki; tabaki cokovata ni lawatu ni monalivaliva; iyaya ni veitaqomaki bibi ni iyaya ni veiqaravi; lewai ni leqa tubukoso vaka Commonwealth; ituvatuva ni veika me baleti ira na curuvanua mai kei ira era curu mai ena veivuke raraba; Na vuli vei ira na taba qase era curu vanua mai; na veivuke vei ira na vakaleqai kei veivuke vakailavo.

Vakamacala ni veitaratara

Rawa ni kunei na itukutuku taucoko ni veitaratara ena www.homeaffairs.gov.au

Kevaka o vakabauta ni cala eso naka keitou kumuna se na gaunisala cava e taurai kina na nomuni itukutuku, sa rawa mo:

- Vakalewena na fomu online www.homeaffairs.gov.au/feedback se
- Volavola vei: The Manager
Global Feedback Unit
GPO Box 241
Melbourne VIC 3001
Australia

Kumuni vata ni kece nai tukutuku ni tamata yadua

Na cava nai tukutuku ni tamata yadua?

Na Privacy Act e vakarautaka ni itukutuku ni tamata yadua o ya na itukutuku se vakasama me baleta e dua na tamata e kilai vakavinaka (ke dina se katonu beka ena I yaloyalo se sega).

Keitou kumuna talega na itukutuku bibi ka tiki talega ni tukutuku vakatamata yadua ka vakamacalataki tiko ena ruku ni Privacy Act me i itukutuku se me vakasama, ka sa dikevi talega na bula vakayadua, na ka e dekevi na tamata se matatamata, vakasama vakapolitiki, lewena e dua na isoqosoqo vakapolitiki, vakabauta vakalotu se lewena, vakabauta, vakavuniwai, lewena e dua na isoqosoqo ni cakacaka se veivoli, lewena e dua na duavata ni veivoli, na veiyacovi se vakatovotovo kei koya o sa vinakata, tagane se yalewa, kei na itukutuku ni basulawa. E okati tale ga ena i tukutuku bibi vaka oqo na tabani bula I tukutuku ni tiko bulabula kei na i tukutuku ni ka be baleta nona kawa e dua na tamata, kei na i tukutuku ni dua na tamata ena kena vakayagataki na nona I taba se tabaki ni nomu I dovidovi ni kakana. Na i tukutuku ni veika oqo e okati kina e dua na ilavelave vakalivaliva ni matamu, iqaqalo ni liga, yaloka ni matamu, qeteqete ni ligamu, saini se na rorogo ni domo.

Lawa ka vakayagataki ki na Tabacakacaka e taqomaka talega vakatabakidua eso na mataqali i tukutuku ka rawa talega me i tukutuku ni tamata yadua, (sa vakamacalataki ena *Migration Act 1958 (Migration Act 1958)* kei na *Australian Citizenship Act 2007 (Australian Citizenship Act 2007)*, kei na itukutuku ni Immigration kena Border Protection (me vaka e vakamacalataki ena *Australian Border Force Act 2015 (Lawa ni kena Yadravi nai Yalayala ni Vanua o Ositerelia 2015)*), ena kedra maliwa tale eso.

Me kena ikuri tale ni i vakamacala e baleta vakatabakidua ni tukutuku bibi ni tamata yadua, raica na fomu 1243i na i tukutuku bibi ni tamata yadua ena <https://immi.homeaffairs.gov.au/form-listing/forms/1243i.pdf>

O cei, keitou na tara mai kina nai tukutuku kece me baleti iko?

Ena levu na gauna, keimami na kumuna na kemuni tukutuku mai vei iko se na tamata vakadonuya me solia tukutuku baleti iko (me vaka oqo, dua na ovisa se nomu vuniwai).

E so na gauna, e rawa ni taura na nomu itukutuku mai vei iko ena noda iyaya e dau cakava vakatotolo vakatotomuria na lawa. Me kena ivakaraitaki, na Tabana e vakayagataka na SmartGate ena veiyasana ni veivakacavacava vakavuravura me taura kina na nomu itukutuku mairoroi (me vaka na itukutuku me baleta na matamu).

Keitou na kumuna talega na nomuni i tukutuku vakatamata mai na veimatanitu, yasana se yasayasa (vakabibi na tabana ni tabana ni lawa) kei na so matanitu tani era tu ena ruku ni lawa eso ni Ositerelia kei na veidinadinati ni vanua oqo se veimatanitu tani tale.

Na i tukutuku ni tamata yadua e kumuni ka vakayagataki ena vukuda mai vei ira na dau vei vakacacakataki. Na kena i vakaraitaki oqo e oka kina na kena vakarawarawataki na nodra raici na pasidia mai vei ratou na tabana ni waqavuka me baleta na vuka ruarua ko ira era biubiu kei ira na vakarau kele mai, vei qaravi veitokoni vei ira na kaivesu lako mai vakailoa, vei qaravi vakavuniwai kei na ivakarau ni Adult Migrant English Program (Porokaramu Vakavalagi vei ira na taba Qase) (AMEP). Keitou gadreva vei ira kece na noda konitaraki me ra muria na Lawa virikotori ni se ra tiko e Ositerelia se vanua tani.

E rawa talega ni keitou kumuna na nomu itukutuku ena ivola raraba kei na veika e tabaki ena itukutuku vakalivaliva sa vakaraitaki raraba.

Kumuni ni nomu itukutuku matailalai vakatamata yadua e gadrevi se sa vakadonui vaka lawa

E tu vei na Tabana e levu na cakacaka kei na kaukauwa e vauci kina na kumuni, vakayagataki kei na vakaraitaki ni itukutuku vakaitaukei, ka levu vei ira na veika qori e vakarautaki tu ena lawa ni Matanitu e Vuravura. Kuria, na kumuni ni itukutuku vakaitaukei mai vei ira na lewenivanua e qaravi tiko vakadodonu vakataki koya ena Privacy Act.

E koto e ra e dua na ituvatuva ni lawa keitou dau vakayagataka me kumuni kina nai tukutuku ena.

***Migration Act 1958 (the Migration Act)* (Na lawa ni biuvanua 1958 (na Lawa ni biuvanua))**

Keimami sa vakadonui ena lawa ni Biuvanua me keimami kumuna na itukutuku ni tamata yadua, so na gauna ena tauri tale eso naka (me vakataka na iqaqalo ni liga ni tamata se ivakatakilakila ni ligana, itaba se saini, ena maliwa ni veika tale eso). Me kena ivakaraitaki, oqo e rawa ni kumuni:

- Inaki ni ivola ni kerekere ni curu vanua
- Ka vei semati vata kei na kaukauwa ni vakaqacara kei na vesu ena ruku ni Lawa ni biu vanua
- Na gauna ni curu vanua mai se mo biuti Ositerelia (me kena ivakaraitaki, e dua na pasipote se I vola ni curu vanua se dua nai vakadinadina me o vakatakilai).

***Australian Citizenship Act 2007 (the Australian Citizenship Act)* (Na Lawa ni Leweni Vanua e Ositerelia 2007 (na Lawa ni Leweni Vanua e Ositerelia))**

Keimami sa vakadonui ena ruku ni Lawa ni Leweni vanua e Ositerelia me keimami kumuna na itukutuku ni tamata yadua (oka kina na veika tale e dau rawa ni vakayagataki me kilai kina na vei tamata yadua) me rawa ni vakadeitaka ni sa dua na tamata e sa sotava na veika e gadrevi me wili me sa lewenivanua.

***Immigration (Guardianship of Children) Act 1946 (the IGOC Act)* (Tawa vanua (Lawa ni veimaroroi vei ira na gone) 1946 (na Lawa ni IGOC))**

Ena ruku ni lawa ni IGOC, kei na kena ivakarau, na mata mai na Minister e sa na nodra dau ni veimaroroi vei ira eso ka sega ni lewenivanua ka ra yaco yani ki Ositerelia ka ra sega ni lako vata yani kei na nodra itubutubu se dua e yabaki 21 ka sivia (ka kilai me IGOC gone). Me veivuke ena kena sotavi na itavi ni veimaroroi, sa vakatarai kina na Lawa ni IGOC me lesia na nona kaukauwa ni veitaqomaki kei na itavi vei ira na vakaillesilesi ena matanitu qali ki vua na tui, se yasana/yasayasa (ka vakatokai me 'mata ni IGOC'). O ira na tamata se mataisoqosoqo e tu vakarau se ra veiganiti sa rawa talega me ra illesilesi ni 'dauveiqaravi' ni IGOC gone. E dodonu me vakarautaka e dua na dauveiqaravi na veika me baleta na nona tiko vinaka kei na qaravi vinaka ni dua na gone. Me vakadeitaki na nodra tiko vinaka kei na nodra qaravi na gone ena ruku ni Lawa ni IGOC, ena kumuna na Tabacacakaka na itukutuku ni tamata yadua me baleti ira na IGOC Lalai kei ira na nodra dauveiqaravi. Kevaka e gadrevi,

ka me vaka na Lawa ni Taqomaki, sa rawa vena Tabacacakaka me vakatakila na itukutuku vakatamata yadua ki na, ka kumuna na itukutuku mai vei ira, vakaitutu ni yasana/yasayasa oka kina na veitabana ni vei qaravi vei ira na gone, mata ni IGOC, dauveiqaravi, itubutubu, dauveiqaravi, wekadra, kei na veitabana tale eso ni Matanitu o Ositerelia.

Customs Act 1901 (Customs Act) (Lawa ni Kasitaba 1901 (Lawa ni Kasitaba)) kei Excise Act 1901 (Excise Act) (Lawa ni Saumi ni Vakacavacava 1901 (Lawa ni Saumi ni Vakacavacava))

Keitou kumuna e vuka na itukutuku ni tamata yadua ena ruku ni Lawa ni Kasitaba kei na Lawa ni Saumi Vakacavacava ni neitou itavi na kena taqomaki na iyalayala kei Ositerelia ka vakadeitaka na kumuni ni ilavo ni vakacavacava ena iyalayala ni vanua. Oqo e oka talega kina na vei itukutuku me baleti ira na pasidia era lako mai kei ira na kaimua ni waqa kei na waqavuka.

***Maritime Powers Act 2013 (Maritime Powers Act)* (Lawa Kaukauwa ni Veilakoyaki e wai 2013 (Lawa Kaukauwa ni Veilakoyaki e wai))**

E sa soli na veivakadonui mai na ruku ni iLawa Kaukauwa ni Tabani Veilakoyaki e Wai me kumuni na itukutuku ni tamata yadua ena kena vakayagataki na veilawa kaukauwa ni Tabana Veilakoyaki e wai. Na kaukauwa oqo e tokona na kena vakaqacacotaki na lawa ni veilakoyaki e wai e Ositerelia, oka kina na veika me baleta na nodra qoli butako na vei matanitu tani, kasitaba, na tabana ni kena tarovi na vakasaurarataki ni waqa se tamata ena veilakoyaki e wai, nomu laki tiko ena dua na vanua ka vakatabui kei na kena vakacurumi butako mai na wainimate gaga, ka vakakina na veidinadinati na vei matanitu kei na kena tuvanaki ni ka e wasawasa.

***Immigration (Education) Act 1971 (Immigration (Education) Act)* (Tawa Vanua Vakailoa (Vuli) Lawa 1971 (Tawa vanua Vakailoa (Vuli) Lawa))**

E na vukuda, kei ira na dauvei qaravi ni AMEP, e sa keimami vakadonui mai me keimami kumuna vata eso na itukutuku ni tamata yadua ka me rawa ni vakadeitaka ni sa sotava na veika e gadrevi e dua na tamata ena kena rawati na AMEP ena ruku ni Lawa ni Tawa vanua vakailoa (vuli).

Kumuni ni nomu itukutuku vakatamata yadua ena ruku ni Lawa ni Tataqomaki

Na Lawa ni Itataqomaki e sa kila tiko ni itukutuku ni tamata yadua (oka kina na kena bibi) e rawa ni da kumuna ena ruku ni lawa ni Ositerelia – na kena ivakaraitaki sa tu e cake.

Na Lawa ni Tataqomaki e vakarautaka talega nai itukutuku ni tamata yadua ka sega ni itukutuku bibi, e rawa ni kumuni kevaka walega e gadrevi vakavinaka na itukutuku oqo, se semati vakadodonu ki na, e dua na noda i tavi se cakacaka.

E na rokovi ni kena kumuni na itukutuku bibi, na Lawa ni Tataqomaki e sa vakatara me keitou na kumuna na itukutuku bibi ena so na gauna, oka kina na:

- kevaka o vakadonuya ka nanuma ni donu vakavinaka na itukutuku, se semati vakadodonu ki na, e dua na noda i tavi se cakacaka
- na kena kumuni esa vuna vinaka ni, se semati vakadodonu ki na, e dua se sivia na noda dau vaqacacotaka vata na cakacaka.

Na inaki keimami kumuna kina na nomuni itukutuku vakatamata yadua

Sa rabailevu sara na noda cakacaka kei na qaravi ni tavi, ka kovuta na cakacaka ka ra volai tu ena 'Tabacacakaka – Na iwase ni 'O cei keitou/Na ka eda cakava' Na iwase e vakarautakena. E rawa ni wiliki ena iwase ni 'Me baleta Keitou' ena mataveilawa ni Tabana, ka raivotu kina na i **tukutuku** me baleta na '**O cei keitou (homeaffairs.gov.au)**'.

Ena sega ni vakaibalebale ni volai na inaki kece sara ni noda kumuna na itukutuku ni tamata yadua, ia oqo e okati talega kina na veika qo:

- Vola tara ni curuvania kei na biuvanua
- Kasitaba, kei na sau ni ivakacavacava
- Isenivalu kei na veivuke mai I soqosoqo ni veivuke raraba
- Tabana ni veiqaravi vei ira na via vakaitikotiko ikea
- Parokaramu Vakavalagi vei ira na qase era biu vanua mai
- Ira na veiliutaki ena iyalayala
- Na vakamuri ni vola tara ni curuvania
- Na I tuvaki ni nomu ni tawa vanua vakailoa se vesu
- Lewenivanua
- Tabana ni vaqacacotaki ni Lawa
- iWasewase ni Taqomaki ni Vanua
- Raraba ni Veituberi ni Leqa Tubukoso ena Matanitu
- Cakacaka.

Na nomu itukutuku vakaitaukei ena vakayagataki me baleta na inakinaki levu ni kena kumuni, se me baleta e dua tale na inakinaki e vakadonuya na Privacy Act, se vakadonui ena dua na lawa.

Na veika e na yaco, kevaka e sega ni kumuna na nomu itukutuku vakatamata yadua o iratou na Tabacacaka

Kevaka e sega ni kumuni na nomu itukutuku vakatamata yadua, ena sega ni rawa me keimami cakava oti na nomu ivolakerekere (me vaka na nomu ivolakerekere ni volatara ni curuvania), vakatulewa kei na vei vakadonui ena neitou veiqaravi, se sotava na neimami ilesilesi vakalawa, itavi ni veiqaravi se na veivakadeitaki ni veimatanitu e Ositerelia. Oqo ena rawa ni vakavuna mo cakitaka na nomu curu ki Ositerelia, ni o sega ni ciqoma se sega ni dodonu mo vakayagataka na veiqaravi (ena maliwa ni veika tale eso).

Vakatakilai ni iTukutuku ni Tamata Yadua

Na itukutuku vakailavo eda taura me baleta na noda itavi kei na noda cakacaka e rawa ni vakaraitaki vei ira na tamata tale eso kei na so tale na tabana ni matanitu ena veika dredre e veisautaki ena sala e dodonu ena lawa ni Veivakadeitaki ni itukutuku. E ra tiko ena ruku ni kena i yau na mataqali itukutuku e dau yaco vakalevu.

Vakatakilai na mata digitaki

E rawa mo digitaka e dua na tamata keitou sa vakatakila oti vua na nomu itukutuku vakatamata yadua, me vakataka e dua na lewe ni matavuvale, mata ni biuvanua, mata mai na kasitaba, okoya ena tokoni iko se dau ni lawa me matataki iko.

Na Vakatakilaitaki e sa vakadonui

Eda sa, vakadinata, e vakadonui se vakatarai ena Lawa e Ositerelia me da vakatakila na itukutuku ni tamata yadua, oka kina na veitabana tale eso ni matanitu e qali kei na yasana kei na yasayasa.

Na veika bibi duadua me baleta na vakaraitaki ni itukutuku ena lawa e vauci kina, na Tabana e wili kina na Wase 4A na Lawa ni curu vanua (Migration Act), na Wase 43 na Lawa ni Lewenivanua tudei (Citizenship Act) kei na Wase 6 ni *Australian Border Force Act 2015*.

Na ivakaraitaki oqo e oka kina na vakatakilai me vukea na kena vakadeitaki na nomu ivakatakilakila, vakadeitaki ni dina ni ivolatukutuku o sa solia vei keimami se vua tale e dua na mata, se me caka na itukutuku e veidonui se vukei ira na mata ni me ra vakayacora ga na kena vakamuri se so tale na cakacaka vakalawa.

Vakatakilaitaki vei ira na veitabana tale eso ni matanitu

Na veitabana ni matanitu e rawa ni vakatakila vei ira na itukutuku ni tamata yadua me okati kina ia e sega ni yalani walega ki na:

- Na Services Australia, me vaka e vinakati ena lawa me vaka na *Social Security Act 1991 (Lawa ni Iwalewale ni Veivuke Vakailavo 1991)*, na *Child Support (Assessment) Act 1989 (Lawa ni Veivuke ni Gone (Vakadikevi) 1989)* kei *Child Support (Registration and Collection) Act 1988 (Lawa ni Veitokoni vei ira na Gone (Volayaca kei na iKumuni) 1988)*, *Health Insurance Act 1973 (Lawa ni Inisua ni Bula 1973)* kei na *Taxation Administration Act 1953 (Lawa ni Vakarautaki ni Kuli 1953)*
- Tabacacaka ni Veiqaravi Raraba
- Na Tabana ni Veivakatorocaketaki ni teitei, Qoliqoli kei na Veikau, me qarava na veika e vauci kina na kena taqomaki na bula ni veika bula ena vanua o Ositerelia, ka kena i na lawa me vaka na *Biosecurity Act 2015*, *Export Control Act 2020*, *Imported Food Control Act 1992 (Lawa ni Vakadeitaki ni Dola e Vukelulu (Biosecurity) 2015*, *Lawa ni Lewai ni Vakau iTukutuku 1982*, *Lawa ni Lewe ni Lawaki ni Kakana e Kawau Mai 1992)* kei na *Illegal Logging Prohibition Act 2012 (Lawa ni Tabu ni Tautioka ni Kau ena Iwalewale Segai ni Lawa 2012)*
- Na Tabana ni dau soli yaya me dau itatarovi ni tauvimate ka kena I naki me caka kina lawa qo na *Therapeutic Goods Act 1989 (Lawa ni iYaya Vaka Vakabulabula 1989)*
- Na tabana oqo e dau maroro ka taqomaki ira na dau qito e Ositerelia, me vaka na I naki ni lawa ni National Anti-Doping Scheme (nodra qarauni me ra kua ni vakayagataka na wainimate se vuanikau ira na dau qito)
- Na Tabana ni Vuli, me vaka na i naki ni lawa me vaka na *Education Services for Overseas Students Act 2000 (Lawa ni qaravi ni nodra Vuli na Gonevuli Mai Vanuatani 2000)*
- Na Tabana ni Cakacaka kei na Veidinadinati ni Cakacaka, me baleta na lawa vaka na *Work Health and Safety Act 2011 (Lawa ni Bula Savasava kei na Tiko Vinaka ena Vanua ni Cakacaka 2011)*, na itukutuku ni veitaratara me baleta na veiqaravi ni cakacaka ka vakadikeva talega na kena yaga ena makete ni cakacaka e Ositerelia; kei na veika e vakatabakidua na veivakatorocaketaki ni porokaramu, na Australian Skills Guarantee kei na ivakadinadina ni volivolitaki e tautauvata kei na ilawalawa ni politiki
- Na Tabana ni nodra vukei oira sa cegu mai na cakacaka vakamataivalu, me baleta na lawa me vaka na *Veterans' Entitlements Act 1986 (Lawa ni nodra dodonu na sotia vakacegu mai na 1986)*
- Na vale ni volavola ni musu vakacavacava e Ositerelia, me baleta na lawa vaka na *Income Tax Assessment Act 1997 (Lawa ni Vakadidike ni i Vakacavacava 1997)* kei na so tale na lawa ni musu ilavo
- Na Tabana ni Veika ki vanuatani kei na Veivoli, me vaka na i naki ni lawa me vaka na *Australian Passports Act 2005 (Lawa ni Pasipote ni Ositerelia 2005)*. Me rawati kina na itukutuku me baleta na vanua me baleta na kena sagai nai vola tara ni curuvan koya e taqomaki, kei na itukutuku me baleta e dua na pasipote ni vanua tani ka rawa ni o taukena mo lewenivanua ena 2 na matanitu
- Na Tabana ni veitaqomaki (Department of Defence), me baleta na qaravi ni porokaramu ni visa ni gonevuli ena tabana ni vakatawa, kei na inakinaki ni lawa na *Defence Trade Controls Act 2012 (Lawa ni Lewalewa ni Veivoli ni iYaya ni Valuti 2012)*
- Na Tabana ni Loju-Tui ni Matanitu, me baleta na lawa vaka na *Criminal Code Act 1995 (Lawa ni iVakarau ni Cakacaka ca 1995)*

- Na Tabana ni Veisau ni Draki, Leko, na Bula Raraba kei na Wai, me baleta na lawa vaka na *Environment Protection and Biodiversity Conservation Act 1999*, *Ozone Protection and Synthetic Greenhouse Gas Management Act 1989*, kei na *Hazardous Waste (Regulation of Exports and Imports) Act 1989* (Lawa ni Maroroi ni Veika e Vuravura kei na Maroroi ni Veimataqali Bula 1999, Lawa ni Maroroi ni Ozone kei na Lewalewa ni Kasitaba e Vakaivalavala 1989, Lawa ni I Cava Levu (Na Tiko ni I Kena Toi kei na I Ekspoti kei na I Makete) 1989), na *Recycling and Waste Reduction Act 2020*, kei na *Product Emissions Standards Act 2017* (Lawa ni Cicivaka Lesu Tale kei na Vakalailaitaki ni iRaravou 2020, kei na Lawa ni iVakadinadina ni ivakatagedegede ni Kasitaba mai na ivoli 2017)
- Na Tabana ni Veivakatorocaketaki ni iTuvaki, Lako Yani, Veivakatorocaketaki ena Veivanua, Vosa Vakauwa kei na iTuvatuva ni Veika ni Cakacaka ni Qito kei na iTovo Vakavanua, me baleta na lawa vaka na *Road Vehicle Standards Act 2018* (Na Lawa ni iVakatagedegede ni Gaunisala ni Loli kei na Motoka 2018)
- Na Australian Electoral Commission, me baleta na lawa vaka na *Commonwealth Electoral Act 1918* (Lawa ni Veidigidigi ni Matanitu Lewenivanua 1918)
- Na Australian Bureau of Statistics, me baleta na Person Level Integrated Data Asset kei na itukutuku vakadidike me baleta na veitosoyaki vakavuravura ni curu mai kei na lako tani mai Ositerelia
- Na Tabana ni Rawarawa ni Cakacaka, Saienisi kei na iyau ni vanua (Department of Industry, Science and Resources), me baleta na lalawa ni veivuke vei ira na kabani ena tabana ni rawarawa ni bisinisi
- Na Australian Pesticides and Veterinary Medicines Authority, me baleta na *Agricultural and Veterinary Chemicals (Administration) Act 1992* (Lawa ni Dauvakasoqoni kei na Dauvavaki ni Waiwai ni Teitei kei na Vakaivalu 1992).

Vakatakilaitaki na vakaukauwataki ni veisemati ena vanua ni qaravi tavi

Keitou vakatakila na itukutuku ni tamata yadua I Ositerelia Matanitu ni Ositerelia, kei na veitabana ni kena vakaukauwataki ki na veimatanitu tani se i soqosoqo, se ivei ga na vanua ena rawa ni yaco kina na cakacaka ni veivakasaurarataki, se na vukudra na i soqosoqo ni veivakasaurarataki e loma ni vuvale, oka kina na kena tarovi, dikevi, kei na veivaqaqai se itotogi ni dua na cala.

Vakaraitaki vei ira na Mataveilewai kei ira na tiko i na Valenivolavola

Keitou vakaraitaka na itukutuku ni dua na tamata vei ira na tabana me vaka na:

- Dau ni vakadidike ni matanitu
- Valenivolavola ni Komisina ni iTukutuku ni Ositerelia
- Valenivolavola ni Dikevi fika ni Matanitu e Ositerelia
- Matabose ni Dodonu ni Tamata Yadua e Ositerelia
- Tabana e dau dikeva me caka na Cakacaka vakadodonu
- Na iTuvatuva ni ka me baleta na kena buli se caka nai me vakayagataki kina na wainimate e vOsiterelia.

Vakatakilaitaki ni veika me baleta na bulabula ni yago kei na veitaqomaki

Na nomu itukutuku vakatamata yadua e rawa ni soli vei ira na tabana ni bula vakamatanitu kei ira na dauveiqaravi ena tabana ni vola tara ni Curu Vanua kei na kena sagai me valuti na mate vaka rerevaki ni bula raraba.

Na nomu itukutuku vakatamata yadua e rawa talega ni vakarautaki vei ira na tabana ni Lawa e Ositerelia se dau ni veiqaravi ni leqa tubukoso ena vanua e gadrevi kina ka na vakatakilaitaki se tarova na kena vakarerei vakalevu na bula, bula se taqomaki ni dua na tamata, se ki na bula raraba se veitaqomaki.

Vakatakilaitaki – eso tale

E kena ivakarau na tabacakacaka e rawa ni vakatakila na itukutuku vakatamata yadua, oka kina na:

- Na tabana kei na valenivolavola ni vuli kei na cakacaka me baleta na kena vakayacori na vuli e Ositerelia
- itaukei ni cakacaka se dau soli tamata cakacaka me baleta na ituvaki ni nomu biuvanua mai, nomu dodonu mo cakacaka kei na nomu volatara ni curuvanua
- O ira na dauveiqaravi e saumi, oka kina o ira e vauci ena Humanitarian Settlement Program, Australian Cultural Orientation Program, kei na Assisted Passage Program
- Komisina Levu ni Matabose kei Vuravura me baleti ira na isenivalu
- iSoqosoqo ni Kauveilatai Damudamu kei Ositerelia kei na Veimatanitu
- vanua kei na iyauqaqa ni veivakadodonutaki me vakarautaki kina na vakadewataki kei na vakadeitaki ni itutu ni tawa vanua vakailoa
- tabana ni welefea ni gone kei na mata soqosoqo ni yasana
- Na mata mai na vei matanitu tani, ilesilesi cecere kei na mata mai vanua tani
- na matataki tabana, na imuri ni veidinadinati (konitaraki) kei na tabana ni vakadidike, me baleta na vakadidike, na veivaqaqai, kei na kena vakadikevi vakadodonu me vakatoroicaketaki kina se vakavinakataki na lewa vakatabana kei na porokaramu
- Veitabana ni matanitu o Ositerelia, mataisoqosoqo kei na veimataisoqosoqo ni veimatanitu ka tiko kina na itavi ni veivakacokotaki ena soqo lelevu ni veimatanitu me vaka na veisotari lelevu ni qito kei na iliuliu ni bose ni veimatanitu kei na
- na bose ni matanitu e loma ni vanua, na veivakatorocaketaki vakailawalawa, kei ira na vakaillesilesi ni matanitu era tu kina ena nodra qarava na veika e vauci kina na lewenivanua vakalawa kei na isau se soqo e vauci vata kei na kena.

Vakatakilaitaki vei ira era ciqoma mai veimatanitu tani

Ena vuku ni itovo ni nona ilesilesi kei na cakacaka e qarava, e rawa talega ni vakaraitaka na Tabana na itukutuku vakaitaukei vei ira na dausoli e tu mai vanuatani.

Ena vuqa na gauna, ena vakatakilaitaki vei ira na vakaillesilesi ena nomu vanua se mai na nomu vanua se itikotiko (vakavo ga ke o sa tukuna oti mo taqomaki mai na veimatanitu oqori ka waraka tiko na dikevi ni veika oqori me vakadeitaki). Keitou vakatakila talega na itukutuku vakatamata yadua ki na veimatanitu se mataisoqosoqo era sa veidinadinati kei Ositerelia. Oqo e oka kina na Matanitu o Amerika, Ni'u Siladi, Kenada kei Amerika, ka vakakina na veimataisoqosoqo ni veimatanitu era tuvai koto e cake ena ruku ni 'Vakatakilaitaki – eso tale'.

iUlu ni Mataveilawa **www.homeaffairs.gov.au**

Laini ni Taroga Raraba O rawa ni veitaratara mai vei keitou ena Global Service Centre (GSC) (Global Service Centre (GSC)) ena veisiga ni cakacaka mai na Moniti kina na Vakaraubuka, mai na 9 na kaloko ena mataka kina 5 ena yakavi ena nomu gauna dodonu. E sogo na GSC ena veisiga ni vakacegegu levu ni matanitu e Ositerelia.

E Ositerelia – talevoni 131 881
Mai Taudaku ni Ositerelia +61 2 6196 0196